

היובלי תורה

שיעורי תורה

לזכות גיבורי כה
עושי דבר שומרי
השמיטה בארה"ק
נתרם ע"י משפחת קידר הי"ו

ערב שבת פרשת לך לך ז השון תשסח ♦ דף היומי בבלי: כתובות מה ירושלמי: תענית ט משנ"ב: ח"א צט:

ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך.. (יד, כא)

בפסוק שלפנינו, יש לדקדק כמה דקדוקים:

א. מדוע פתח הכתוב לומר "ויצא מלך סדום לקראתו", ובטרם סיים לומר מה היתה מטרת 'ציאתו, הפסיק בברכת מלכי צדק ובמעשר הנכסים שנתן לו אברם, ורק אחר כך חזר לומר מה היתה כוונתו של מלך סדום במה שיצא לקראת אברם.

ב. במאמר אברם למלך סדום "הרמתי ידי", פירש רש"י, לשון שבועה, ולכאורה כוונתו לומר שנשבע אברם של יקח לעצמו מאומה מן הרכוש. וצריך להבין מדוע אמר "הרמתי" בלשון עבר, היה לו לומר הנני מרים.

ג. במאמר חז"ל שקראו את מה שאכלו הנערים גזל הנאכל, תימה, והלא כדרלעומר והמלכים אשר אתו בודאי נחשבים לליסטים מזויין, וקיימא לן דהוי יאוש בעלים, ואם כן בהיתר גמור אפשר היה לזכות בנכסים. ועוד, שהרי מלך סדום ברצונו אמר "הרכוש קח לך".

ד. אם אכן היתה ההנאה מרכוש מלך סדום אסורה משום גזל, איך אמר אברם "וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם", ומשמעות הפסוק היא כי המדובר בביזה שעדיין לא נאכלה, ומדוע עמד אברם על זכויותיהם.

ונראה לומר, כי באמת היה רכוש מלך סדום והמלכים אשר אתו מותר לאברם, וכמו שאמרנו שליסטים מזויין אנו מחזיקים בודאי לומר שנתייאשו הבעלים, וממילא היו הנכסים מותרים לאברם. אלא שאברם בבר לבבו ובנקיון כפיו לא הלך לבו לקראת נכסים, ומעולם לא עלתה על דעתו לזכות בהם ולקחתם לעצמו. מכיון שכך, נשארו הנכסים ברשותו של מלך סדום.

מלך סדום כשיצא לקראת אברם אבינו, לא ידע לשפוט על כוונותיו של אברם מה יש בדעתו לעשות בנפש וברכוש, ולא יכול היה לשית עצות בנפשו על מה ואיך להפיל תחנתו לפניו. אבל כאשר נודמן לו לבא אצל אברם בעת שנתן למלכי צדק מעשר מנכסיו כמו שכתוב "ויתן לו מעשר מכל", וראה כיצד הוא מדקדק בכל נכסיו לתת מכולם מעשר, הבין מתוך החשבונות של המצוה כי אין הוא מחשיב את הביזה לתת גם ממנה מעשר בתוך רכושו. מתוך כך למד שאין פניו מועדות לקחת לעצמו חלק בביזה. לפיכך יכול היה להגיש דעתו ולומר לאברם "הרכוש קח לך", כי ידע היטב שאין בדבריו כלום, שכבר גמר אברם בדעתו להשיב לו את כל רכושו.

בזאת מתורצת היטב השאלה הראשונה, מדוע הפסיקה התורה במעשיו של מלך סדום, בספור מעשי מלכי צדק ואברם. כי מתוך שהיה מלך סדום נוכח כאשר הפריש אברם את המעשר ונתן למלכי צדק, ידע על מה עליו לבקש מאברם, ואלו דברים מובטחים לו גם מבלי שיבקש.

תשובתו של אברם למלך סדום היתה "הרמתי יי אל ה' א-ל עליון", כי כבר מתחלה נייער כפיו מהדבק בהם משהו מממונו של מלך סדום, וקיים על נפשו בשבועה שלא להביאם לרשותו, ולפיכך נאמר "הרמתי" בלשון עבר.

הנערים שאכלו מן הביזה, עשו כך מתוך שסברו שבודאי כוונת אברם לזכות בה, ויש להם רשות לאכול מחלקו של אברם כדרך שהיו עושים בתוך שלו. אילו היו יודעים כי מנוי וגמור עם אברם להדיר מעצמו הנאה מהנכסים ושהנכסים ישארו של מלך סדום, בודאי שלא היו מרשים לעצמם לאכול מהם, ואף על פי שעל פי דין רשאים היו, מאחר שהיה זה לאחר יאוש.

על שאמר אברם "בלעדי רק אשר אכלו הנערים", וגמר בדעתו לעשות הפרש ברכושו של מלך סדום בין כמה שנשארו קיים, שאותו השיב למלך סדום בשלמות מפני שמעולם לא נתכוון לזכות בו, לבין מה שנאכל מאותו רכוש, ראו חז"ל ללמוד מזה כי קשה גזל הנאכל.

ענר אשכל וממרא, שלא הגיעו לנקיון כפיו של אברם, ולא רצו לוותר על חלקם בביזה, שמר אברם על זכותם ואמר למלך סדום "וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם".

ע"פ צפנת פענח למהרי"ט

נושאי ה'דף' בעלון

לקיחת ממון חבירו בלא רשות לשם מצווה.....כתובות מח

נתינת צדקה ע"י האשה כשהבעל אינו נותן.....כתובות מט

בזבוז יותר מחומש.....כתובות נ

פדיון אשתו שגנבה.....כתובות נא

אמירת דבר בשמו המלא של האומרו או אף בשם כינוי.....כתובות נב

אם מותר לתלמיד לכתוב לרבו רב חביבא.....כתובות נג

נתינת ממונו מחיים לבן

אחד.....כתובות נד

שיעור הכתובה בכסף

זמנינו.....כתובות נה

כפתור ופרח.....עמוד 6

מאמר בעניין

אומר דבר בשם אומרו

מאת הרה"ג דב לנדאו שליט"א

עמוד 7

לקיחת ממון חבירו בלא רשות לשם מצווה

בשו"ע (או"ח סי' יד ס"ד) נפסק מותר ליטול טלית חבירו, ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. וברמ"א (שם) הוסיף שה"ה בתפילין, אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו, דחיישינן שמא יקרע אותם בלמודו.

ובמשנ"ב (ס"ק יג) ביאר הטעם שמוותר לקחת טלית חבירו שלא מדעתו משום דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה, ודוקא באקראי אבל בקביעות אסור, ואפילו באקראי דוקא באותו מקום אבל להוציאו מביטו לבהכ"נ או איפכא אסור דאפשר שמקפיד עליו והוי גזל, והביא מהפמ"ג שכתב דבכל גווני ראוי ליזהר כשבעליו עמו שישאלנו ואין סומכין על החזקה במקום שיכולין לבררו בקל וכ"ש אם יודע בו שהוא מקפיד. (וע"ע ברמ"א ובמ"ב שם ס"ק יד אם יברך על הטלית)

ובגמ' פסחים (ד.) אמרו ניחא ליה לאינש לקיומי מצווה בממוניה, ובאחרונים דנו אם יש חילוק בין דין זה לדין הנ"ל ונאמרו בזה כמה דרכים עיין בהגהות רעק"א (שם ס"ד), ובמג"א (שם סק"י).

ובאחרונים דנו אם כלל זה נאמר גם כשעומד וצווח שאינו רוצה להוציא מעות על המצווה (עיין שד"ח מערכת נ כלל יד). ועוד דנו האחרונים אם במצווה שלא רמיא עליה כגון הפרשת תרומה שאם אינו רוצה לאכול אינו חייב להפריש תרומה אם אמרינן בזה ניחא ליה לאינש כשמפסיד ממון על ידי כך (עיין חת"ס שם, ואבנ"ז יו"ד סי' שצו אות ד).

והנה **ברמב"ם** (נחלות פי"א הי"א) כתב מי שנשתטה נותנים צדקה עבורו מנכסיו, וכתב **הכ"מ** בביאורו הראשון שהיינו משום שניחא ליה לאינש למיעבד צדקה מממוניה. **ובחת"ס** (או"ח סי' ב) נשאל כיצד אומרים בדבר זה ניחא ליה לאינש, והרי הוא מפסיד את ממונו של חבירו, ועושה כן שלא מדעתו, וכיצד מצאנו היתר לזה, ובשלמא לדעת **הריטב"א** (הו"ד באסיפת זקנים ב"מ כה:) כל שלא יצא שכרו בהפסדו אמרינן ניחא ליה לאינש אפילו בהפסד ממון ושלא מדעתו, אך **בכסף משנה** לא משמע שביאר כן בדעת **הרמב"ם**. וכתב **החת"ס** לבאר **שהכסף משנה** דקדק ולא כתב ניחא ליה דליעבד מצוה אלא ליתעבד צדקה דוקא, והיינו שדין צדקה שונה משאר המצוות, ובטעם הדבר ביאר **החת"ס** וכתב, והחילוק בזה הוא שבשאר מצות יש צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים בעולם הזה, משא"כ צדקה תציל ממות - ממיתה עצמה, וכתוב בחנוני נא בזאת ומותר לנסות בו הקב"ה, ואפילו אם נאמר באדם אחר, מ"מ אפשר עוונותיו הרבים גורמים להכריע הכף שאם יתן צדקה מצד אחד וירצח אנשים במקום אחר אינו בדין שיאריך ימים, מ"מ מי שנשתטה ואין לו חטא מכריע, על כל פנים יגן עליו צדקה מממונו להחיייהו אע"פ שאינו מצווה ועושה מ"מ ממנו מגין עליו וה"ל כאלו קנו לו סם חיים לרפואתו. ע"כ.

ועיין **בשדי חמד** כללים (ח"ה) מערכת נ כלל טז ד"ה ובמכתב, מה שציין לדברי הפוסקים בדין ניחא ליה לאינש.

נתינת צדקה ע"י האשה כשהבעל אינו נותן

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' קנח, הו"ד בפ"ת יו"ד סי' רמח סק"ג) נשאל בדבר אשה שיודעת שבעלה מקמץ בנתינת צדקה ואינו נותן לפי ערכו והיא נושאת ונותנת בתוך הבית והיא מחלקת צדקות לפי העושר ויודעת שבעלה מקפיד אם מותר לקבל ממנה.

והשיב, שאף שבית דין כופין על הצדקה, מ"מ מי שם את האשה לשופטת, ואשה פסולה לדון, וגם לבית דין אין רשות ליקח ממנו בלי ידיעתו רק מודיעין וממשכנין ולוקחין בפניו בעל כרחו אבל בלי ידיעתו גנבה היא, ורבי עקיבא שחילק מעות ר' טרפון בלי ידיעתו בטוח היה שיסכים ר' טרפון אח"כ, וכאשר היה באמת ואם היה ר' טרפון מקפיד היה רבי עקיבא מחזיר לו משלו.

ואפילו בימי עיבורה אין להתיר לה ליתן חלוקה לעניים להתפלל עבודה ולעשות לה פדיון. שאין זה בכלל רפואה, רק אם היו כל בני משפחתה נוהגים כך והיה מנהג פשוט כן בכל בני משפחתה היה אפשר לומר שמחויב גם הבעל לעשות לה כן וכופין אותה, אבל לא שהיא תעשה בלי ידיעתו בגנבה.

והוסיף **הנו"ב**, שמי שהורה להתיר מחזיק ידי עוברי עבירה וכל דבריו אינם ראויים להשיב על דברי בטלה כאלה.

ובערוך השולחן (יו"ד סי' רמח ס"ג) כתב, יראה שכיון שקיי"ל שכופין על הצדקה, ועכשיו בזמן הזה ידוע שאין לנו כח לכוף, ולכן אם יש איש עשיר כילי וקמצן והאשה נותנת צדקה בלא ידיעתו דוודאי היא בעצמה לא תוכל להיות שופטת בזה, אמנם אם הרב שבעיר אומר לה שלפי ערכו אם היה ידו תקיפה היינו כופין אותו ליתן כך וכך יכולה ליתן כשיעור הזה ולמה נגרע במה שאין ביכולתו לכופו אם יש ביכולתו להוציא הצדקה שהוא מחוייב מדינא, אע"ג דכפיייה הוא מדעת הבעלים וכאן הוא שלא מדעתו מ"מ כיון שהוא מחוייב בסך זה אלא שאין ביכולת לכופו מ"מ החיוב מוטל עליו ואנחנו דנין בזה כפי חיובו, וראיתי לגדול אחד שאסר בכה"ג (נו"ב שם), ואולי בימיו היה עדיין כח ביד בית דין לכופו משא"כ בזמנינו זה.

ובשו"ת עצי הלבנון (סי' נט) כתב שבית דין שעשו תקנה בעיר שכח איש מדיירי העיר שלוקח בשר ושאר מזון לצרכי ביתו מחוייב ליתן כך וכך מכל משקל, והעמיסו חיוב זה על הנשים שבאים לקנות, מחוייבת האשה למסור תרומתה שמחוייבת מכל משקל אפילו אם הבעל מוחין דהאשה עושה שליחות בי דין. וראה בזה עוד לקמן (נב:).

ובפוסקים דנו אם מותר לרמות עשיר כדי שיתן יותר צדקה. עיין **בירושלמי** (הוריות פ"ג ה"ד) **ובמדרש רבה** (ויקרא ה ד, דברים ד ח) מעשה בריש לקיש שהלך לבצרה והיה שם אדם אחד שנקרא אבין רמאה, ולא שהיה רמאי ח"ו אלא שהיה מרמה במצות וכו' ועוד מעשה **בירושלמי** (פאה פ"ה ה"ט) ר' זכריה חתניה דר' לוי היו הכל מליזין עליו אמרו דלא צריך והוא נסיב כד דמך בודקן ואשכחן דהוה מפליג ליה לחורנין (פירוש, שהיה לוקח ממעות צדקה והיו מרננים אחריו ולאחר פטירתו באו עניים והתברר שכל מה שלקח, לקח וחלק לעניים חשובים). **ובספר חסידים** (סי' שיה) הובא מעשה באיש אחד שהיה תלמיד חכם ולא היה צריך לבריות והיה הולך ואומר תנו לי כי אני צריך ולא היה נהנה שזה פרוטה ממה שנותנים לו כי היה נותן לעניים צדיקים.

בזבזו יותר מחומש

איסור או עצה טובה, והדין בעשיר

באושא התקינו המבזבזו אל יבזבו יותר מחומש, ובתענית (כד.) אמרו שכשגבאי צדקה היו רואים את אליעזר איש בירתא היו מתחבאים ממנו כיון שהיה נותן להם כל מאי דהוה גביה. ובגבורת ארי (שם) הקשה שלכאורה כיצד נתן את כל ממונו והרי תקינו שהמבזבזו לא יבזבו יותר מחומש, ותירץ עפ"י דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (פאה פ"א מ"א) שביאר שאין חיוב ליתן יותר מחומש ואבל מ"מ מידת חסידות יש בכך. אך עיין ברמב"ם (ערכין פ"ח ה"ג) שכתב שמי שנותן יותר מחומש הוא שוטה, ועי"ש עוד מה שהאריך בזה. ועיין בבן יהודע וברש"ש (שם) מה שהעירו בדברי הגבורת ארי.

ובקונטרס ספר הזכרונות (מצוה א) כתב ר' צדוק הכהן מלובלין, באושא התקינו המבזבזו וכו' וזהו אחר החורבן שראו שהמבזבזו אפשר שישאר עניו מדוכא בעניות, המעביר על דעת קונו, אבל מקודם זה כבר היו מבזבזין כל ממונם גם כן. כי רק כשמגיע עד חיי נפש אמרו (בבא מציעא סב.) חיך קודמין. וגם לאחר התקנה לפי דעת רמב"ם (פירוש המשניות פאה שם) למדת חסידות אין לו שיעור, והיינו למי שהוא שלם באמונתו, שלא לדאוג דאגת מחר, ושלא ירעיב ה' נפש צדיק, והתקנה היתה לכלל העם שאין אנשי אמנה כל כך.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קמג) כתב בדבר אם תקנת אושא שאל יבזבו יותר מחומש הוא איסור או רק עצה טובה, הנה מלשון הגמ' משמע שאסור דהא מקשה בכתובות (לקמן סז) על מר עוקבא שחילק בשעת מיתתו פלגא מנכסיו מהא דאל יבזבו יותר מחומש ואם רק עצה טובה היה פשוט שאין שייך זה לאחר מיתה אבל אם הוא איסור היה סבור המקשה שלא פלוג ותירץ שמ"מ לא תקנו היכא דלא שייך הטעם. אבל בשטמ"ק (שם) משמע שיש מצוה אף ביותר מחומש באם הוא לתלמוד תורה עיי"ש. והנה לא כתב הרמב"ם הדין דאל יבזבו יותר מחומש אלא בסוף הלכות ערכין ולא בצדקה בהלכות מתנות עניים, ובשו"ע מפורש שהמחבר סובר דבידו משגת מחוייב ליתן כפי צורך העניים אף שהוא יותר מחומש, ומשמע שסובר בדעת הרמב"ם שכיון שדין התורה הוא שיתן כפי צורך העניים לא תקנו רבנן לאסור וגם לא לעצה טובה בצדקה רק להקדיש אסרו. ומה שבדף נ' איתא ולא הניחו ר"ע לבזבו, הוא מחמת שר' ישבב לא היתה ידו משגת.

ועכ"פ הרמ"א שכתב ואל יבזבו יותר מחומש בצדקה פליג וסובר שאסור וכדמוכח מהא דמר עוקבא ודעת הרמב"ם והמחבר צ"ע. ועכ"פ למעשה אין לבזבו יותר מחומש אם לא לחשש פקוח נפש.

אך בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' לד) הביא דבריו, וכתב והנה בתשו' אגרות משה (שם), בנה יסודו על דברי הרמ"א שם (יו"ד סי' רמט ס"א), שכתב ואל יבזבו יותר מחומש, ולענ"ד אין ראייה, דבא לחלוק על המחבר, דאם רצונו לחלוק, היה כותב, וי"א, כנודע דרכו, וביותר ממה שמצוין שם המקור, (ב"י בשם הגמ' פרק נערה שנתפתתה), ואף שאין הצינן מהרמ"א עצמו, אבל כן ראייתי בדרכי משה השלם, שעל דברי המחבר בש"ע, עד חומש מצוה מן המובחר כו', כתב למקור הדברים, בפ' נערה שנתפתתה א"ר אילעי באושא התקינו המבזבזו אל יבזבו יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות עיין שם, ש"מ דלא בא לחלוק על דברי המחבר, אלא למלאות דבריו, דבאין ידו משגת אסור לבזבו, אבל בידו משגת, י"ל דמודה לדברי המחבר.

וא"כ להלכה למעשה, כמו בזמן הזה, שבכל עת יש עניים נצרכים לפנינו, וביותר עניי א"י, שפיר יכול מי שידו משגת לבזבו יותר מחומש, ומצוה קעביד, וכן נראה דס"ל להלכה בספר שבילי דוד (יו"ד שם).

פדין אשתו שגנבה

בפ"ת (אבהע"ז סי' עח סק"א). הביא דברי הבית מאיר שכתב שראה מגאוני ק"ק פפד"מ שאשה שנשבתה בגרמת עצמה, כגון שגנבה ונתפסה, אינו חייב לפדותה, והבית מאיר חלק עליהם, וסבר שגם באופן זה חייב לפדותה. אף הפ"ת (שם) תמה עליו, והביא מדברי הריטב"א לגבי חיוב רפואת אשתו שגם כשחלתה בגרמת עצמה חייב לרפאותה. וה"ה בפדיונה, והביא מעוד אחרונים שבכה"ג אינו חייב לפדותה.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סי' קצה) כתב מן האמור נראה דמה דכתב לה בכתובתה אם תשתבאי אפרקינך, הוא דוקא כשנשבת באונס, אבל מה שנשבת ע"י פשיעתה כגון שגנבה, אין הבעל חייב לפדותה, שא"כ תעשה כן בכל יום כדי שיצטרך לפדותה ואין לומר שכיון שאינו חייב לפדותה בפעם שנית כמבואר בשו"ע וא"כ לא תוכל לעשות כן רק בפעם אחד וע"ז חייב עצמו לפדותה דזה אינו שהרי לשיטת הרמב"ם כל שאינו רוצה לגרשה מחויב לפדותה אף בפעם השניה, וא"כ שוב תבטח ברוב אהבת בעלה ותעשה מעשים רעים, וע"כ מסתברא דלא חייב לפדותה בכה"ג.

והוסיף, שכיון שהוא בפשיעת האשה אינו בדין שהיא תגנוב ותעשה מעשה רעים ועל הבעל יהיה מוטל לפדותה, ותהיה אוכלת בכדי, וגם כיון שפורקן הבעל במקום פורקן הציבור הנה גם הציבור פשיטא שאינם מחוייבים בעד הגנבים והפושעים ואין אנו אחראין לרמאין.

וע"ע בשו"ת מעיל צדקה (סי' טו), כתב סופר (אבהע"ז סי' מו), שו"ת אבן הראשה (סי' מב), ובספר חינוח וחסידא (ח"ג דף נז).

והנה הבית מאיר הקשה על גאוני פפד"מ, דאטו אם אכלה בפשיעתה דברים המזיקים לה עד שחלתה גם נאמר שאין הבעל מחויב לרפאותה. ובשו"ת עין יצחק (ח"א אבהע"ז סי' ע) כתב ותמהני עליו איך כתב זה לדבר פשוט באשה שחלתה בפשיעתה דיהיה הבעל חייב ברפואתה, והרי דבר זה כבר מבואר שהוא מחלוקת ש"ך וב"ח (ח"ו"מ סי' קעז) בחלה בפשיעה אם חייב הבעל ברפואתה או לא, והריטב"א בסוגיין מבואר שאינו מחויב. ונראה לדון לגבי פדיונה שאם נשבת ע"י פשיעתה אינו חייב לפדותה, כמבואר בריטב"א לגבי רפואתה. ומ"מ דן שם באופן שלא נשבת רק ע"י שוגג שאינו קרוב לפשיעה.

ובשו"ת שואל ונשאל (ח"ב אבהע"ז סי' ד) גם כתב עפ"י הריטב"א הנ"ל שאם היא גרמה לעצמה להיות חולה, פטור מלרפאותה. ודן שם לבאר מה ראה הבית מאיר לכתוב בפשיטות שאין חייב לרפאותה, וביאר שהבית מאיר למד זאת מכך שבפוסקים לא מבואר חילוק בין אם חלתה באשמתה או שלא באשמתה, וגבי חולי סתמא רוב החולאים סיבתם מאכילת דברים המזיקים, וסתמא קתני חייב ברפואתה. ומעתה נראה דכיון שכל הפוסקים לא חילקו בזה משמע ודאי דפשיטא להם שחייב לרפאותה, וא"כ אדרבא יש לנו לומר שהריטב"א יחיד בדבר זה. אי נמי יש לומר שהריטב"א עצמו לא נחית בזה לדינא רק ליישב דקדוק המשנה ואינו כלל להלכה וא"כ אנו בדין דראינו דעמודי ההוראה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וזולתם לא חילקו בזה והכי נקיטנן ואין המוחזק יכול לומר קים לי. וכיון שהריטב"א אפשר דלאו להלכה קאמר לה והבית מאיר נראה דנחית להלכה הכי נקיטנן דה"ל לדין כהא דקיי"ל בעלמא אין ספק מוציא מידי ודאי וא"כ חייב הבעל לרפאתה גם שהיא פשעה. דמסתמא מה שפשעה איננו בזדון ובמרד להכעיס את בעלה דהרי היא הסובלת ורק חשבה שזה טוב לה ודעתה ומחשבתה הטעוה כשאר כל אדם שטועים ואין זה בגדר פשיעה, וא"כ ודאי כי תיקון רבנן שחייב לרפאותה גם על כי האי גוונא תיקון.

ועוד שהדבר מוכרע ממקומו, דאי לא תימא הכי מעולם לא יתחייב הבעל כמעט ברפואת אשתו שבכל דבר ודבר יתכן לו לתלות זה בפשיעתה אם מעט ואם הרבה, והוא המוחזק ועל האשה לברר ולהוכיח ההפך אלא ודאי דלא שנא וכאמור.

יום שלישי י השון

כתובות נב

אמירת דבר בשמו המלא של האומרו או אף בשם כינוי

בסוגיין, אמר ליה רב, הכי אמר חביבי. וביאר רש"י (ד"ה חביבי) שהיינו רבי חייא שהיה דודו, אחי אביו. ובמכות (ג: ד"ה חביבי) כתב רש"י שחביבי הוא תרגום של דודי.

[ועיין בספר אור החיים (אות י הר"ר יחיאל) שכתב, הר"ר יחיאל, שם מחבר ספר תניא ככתוב בספרו, ושם זקנו היה ה"ר בנימן בן ר' יחיאל, והיה תלמיד של זקנו הנזכר, ונראה כי הוא היה רבו המובהק ורוב תורתו דליה היא ממה שהביאו בספרו פעמים הרבה ומכנהו בכל פעם שמביאו מורי הרב חביבי, ונראה לי מזה שהיה דודו ולזה קרא לו חביבי כמו שקרא רב לר' חייא דודו, וא"כ היה ממשפחת הר"ב שבולי הלקט].

והנה באבות (פ"ו מ"ו) אמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ויש לדון אם צריך להזכיר שמו המלא של בעל השמועה, או שדי לומר את הכינוי של שמו.

ובחכמת שלמה (או"ח ס" קנו) כתב שדבר זה תלוי במה שאמרו בגיטין (טו.) אביעא להו, רבי שמעון הנשיא, נשיא הוא או משמיה דנשיא קאמר. ולכאורה יש להקשות מה הנ"מ בהו, וביאר החכמת שלמה שהנ"מ אם מחוייב לפרש שמו ממש, או שמא די בכך שאומר סימן בעלמא, כגון הנשיא, ואף שיתכן שכוונתו על נשיא אחר, מכל מקום כיון שאומר סתם נשיא, מוכח שכוונתו על הנשיא שבימיו. ע"כ.

[ועיין באר שבע הוריות יא: שכתב הא דאשכחן בסוף פרק קמא דגיטין (טו.) אביעא להו הא דאמר רב יוסף הלכה כרבי שמעון הנשיא נשיא הוא או משמיה דנשיא קאמר, יש להקשות דמאי נפקא מינה קא מיבעיא ליה. נראה לי דנפקא מינה למירמא דידיה אדידיה, כדאשכחן בקידושין (מד.) ובפסחים (קז.) ושמא י"ל גם הכא קמיבעיא ליה למיסבר קראי, דהיינו נשיא דכתיב בקרא אם פירושו כגון אני או לא, וצ"ל ע].

ויש שהוכיחו לנידונו של **החכמת שלמה** מכך שרב אמר, הכי אמר חביבי, ולא פירט את שמו. ובספר **דבר בשם אומרו** (פ"ג הערה ב) ציין בזה לסנהדרין (ז:) שמצאנו שהזכירו בשם כינוי, וכן מה שמצאנו בראשונים שכתבו בשם כינוי כגון בתוס' שכתבו פירש הקונטרס, ומוכרח שכיון שלשומעים ידוע למי הכוונה בכינוי, הרי זה כאילו מזכיר את שמו בפירוש.

אם מותר לתלמיד לכתוב לרבו רב חביבא

ובשו"ת תורה לשמה (סי' רנא) דן אם מותר לתלמיד לכתוב לרבו רב חביבא. וכתב, שאלה תלמיד אחד כתב לרבו בכתב אחד בזה הלשון, רב חביבא, רבי פלוני וכו' והקפידו עליו חבריו שקרא את רבו בתואר זה של רב חביבא כי זה יאמר בשנים שהם שוים זה עם זה במעלה, שאז קורא לחבירו רב חביבא, אך תלמיד לרבו נראה זה לזולל בכבודו. יורינו אם יש קפידא בזה. וכתב, תשובה אין קפידא בזה דהכי איתא בגמרא (בבא מציעא עו:) דאמר רב על רבי חייא דודו, חביבי אמר אי הואי אנא לא יהיבנא ליה כלל, ע"ש.

ידוע שרבי חייא היה רבו של רב, וכדמוכח מן הגמרא בכמה מקומות, וכך **בירושלמי** (כלאים פ"ט) **ובמדרש רבה** (בראשית לג) שבאותם שלוש יום שכעס רבי על רבי חייא ונהג בהם נזיפה, למד רב מרבי חייא כל כללי דאורייתא, ע"ש. והרי הוא רבו וקורא אותו בשם חביבי.

יום רביעי יא השון

כתובות נג

נתינת ממונו מחיים לבן אחד

עוד תירץ **המהר"ש יפה הנ"ל**, שבמתנה שזוכה בה מחיים ליכא משום אעבורי אחסנתא. והנה כתב **הכנה"ג** (סי' רפב הגה"ט סק"י) אומר אני, שאפי' אעבורי אחסנתא מברא בישא לברא טבא לא אמרו אלא בלשון ירושה ובשעת מיתה, אבל בלשון מתנה ובהיות הנותן בריא, אין שום קפידא בדבר, וכן ראיתי נוהגים שאין נזהרים בזה.

ובספר **בני חיי** (סי' רפב, הו"ד בפתח עינים ד"ה מאי, עיי"ש) הקשה על תירוץ הרב יפה תאר ממה שאמרו בסוגיין, רב פפא איעסק ליה לבריה בי אבא סוראה, אזל למיכתב לה כתובה. שמע יהודה בר מרימר נפק לוותיה, כי מטו לפיתחא, הוה בעי יהודה למיפטר מניה, א"ל רב פפא ניעול מר בהדאי, חזייה דלא ניחא ליה, א"ל מאי דעתך, אי משום דא"ל שמואל לרב יהודה שינא לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מניה, וכל שכן מברא לברתא, האי נמי תקנתא דרבנן היא, כדאמר ר' יוחנן משום רשב"י, מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין, כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו. א"ל יהודה הני מילי מדעתיה, אבל לעשווי לא, א"ל אטו מי קא אמינא לך לעשייה, עול ולא תעשייה, א"ל מעלאי דידי היינו עשייה, אכפייה ועול. וכו'.

ואם איתא שבמתנת בריא שפיר דמי, מאי קאמר רב פפא אי משום דאמר שמואל לא תיהוי בעבורי אחסנתא וכו', והלא כאן כותב לבתו כשהוא בריא ומחיים. אלא ודאי דלא שנא.

ובשו"ת מהרשד"ם (חו"מ סי' שלו) מבואר דס"ל שגם במתנת בריא איכא איסורא דאעבורי אחסנתא.

ועיין **בהעמק שאלה** (פרשת ויצא שאילתא כא אות א) כתב על דברי סוגיין ולכאורה קשה, וכי אסור לתת מתנה אפי' לאחרים במתנת בריא, וכ"ש לבתו, והרי כלב נתן גלות עלית ותחתית לעכסה בתו. וצ"ל דהכי פריך, שאיך אתו רבנן "ומתקני", שתקנת חכמים על זה לא ניחא כולי האי. ע"ש.

ובחתם סופר (בתשובה חו"מ סי' קנא, הו"ד בפ"ת שם סק"א) כתב, אולי כל הנאמר אינו אלא בשכיב מרע שאין המתנה חלה אלא בשעת מיתה ואז הנכסים נופלים לפני יורשים, והוא בא להפקיע, אבל מתנת בריא גוף מהיום ופרי לאחר מיתה לית לן בה דבחיים יכול כל אדם לעשות בשלו מה שירצה, וסברא נכונה ליישב המנהג, אבל כתב שמסוגיין לא משמע כן, ומ"מ אם מניח ליורשיו עכ"פ מנה יפה יכול להזדקק לזה.

ובמשכנות הרועים (מערכת ל אות א) הוכיח מדברי כמה ראשונים שבמתנת בריא ליכא משום אעבורי אחסנתא. וביאר שמה שהקשו האחרונים מסוגיין, יש לומר דהא דקאמר אי משום דשמואל וכו', הוה מצי למימר דשמואל לא קאמר אלא בשכיב מרע, ולא במתנת בריא, אלא דעדיפא מינה קאמר, דאפי' לדיך דסברת שיש להחמיר אפי' בבריא משום סייג ומשמרת למשמרת, שאני הכא דתקנתא דרבנן היא, וכיון דלמצוה קא עביד לית לן בה. וע"ע **בשו"ת ישמח לבב** (חו"מ סי' ה).

שיעור הכתובה בכסף זמנינו

בסוגיין מבואר שיעור עיקר הכתובה לכתולה מאתיים זוז, ונחלקו הפוסקים אם חיוב המאתיים זוז הוא בזוזים מסוג המטבע שהיה באותם הימים הנקרא כסף מזינה, ומטבע זו היתה עשויה משבעה חלקים נחשת וחלק אחד כסף, נמצא שמאתיים זוז מכסף מזינה הם עשרים וחמשה זוזים מכסף טהור (רמב"ם אישות פ"י ה"ח, שו"ע אבה"ע"ז סי' סו ס"ו) או שמא הזוזים האמורים הם מכסף טהור הנקראים מעות צורי (רמ"א שם).

והנה משקל זוז הוא תשעים ושש שעורות (רמב"ם שם) נמצא שלדעה הסוברת שמאתיים זוז הכתובים בכתובה, הם עשרים וחמשה זוזים כסף טהור, הרי הם משקל 2,400 שעורות כסף טהור, ואילו לדעה החולקת וסוברת שמאתיים הזוזים הכתובים בכתובה הם מאתיים זוזים מכסף טהור, הרי הם משקל 19,200 שעורות כסף טהור (ח"מ שם ס"ק כא).

משקל השעורה במידת זמנינו: כתב **החזון איש** (שם ס"ק כא) 0.05 גרם, נמצא שלדעת **השו"ע** שמאתיים זוז הכתובים בכתובה הם משקל 2400 שעורות כסף טהור, הרי הם במידת זמנינו 120 גרם כסף טהור, ואילו לדעה החולקת וסוברת שהזוזים הם במשקל 19,200 שעורות כסף טהור, הרי הם במידת זמנינו 960 גרם כסף טהור,

והנה ב**שו"ע** (שם) חישב את סכום המאתיים זוז לפי מטבע הנקרא דרהם וכתב שמאתיים זוז הם 37.5 דרהם, ובספר **שיעורי תורה** (סי' ג סמ"ב) כתב שכל דרהם הוא 3.205 גרם, ולפי זה לדעת **השו"ע** המשקל המדוייק של מאתיים זוז הוא 120.1875 גרם, ולדעת **הרמ"א** הם 961.5 גרם כסף טהור.

אלא שהוסיף **החזון איש** (שם) וכתב שכסף המצוי בזמנינו יש בו סיג [פסולת] 16 אחוז, ולפיכך צריך להוסיף על הסכום הנ"ל 16 אחוז, ולפי זה מאתיים זוז לדעת **השו"ע** הם 126.25 גרם כסף, ולדעת הרמ"א 1113.6 גרם כסף.

ובספר **שיעורי תורה** (שם הערה קנ) כתב שמוטב שלא לכתוב בכתובה את המאתיים זוז לפי שווים במטבעות זמנינו מפני שעלולים לטעות בערכם, ועוד ששווי מטבעות זמנינו עלולים לפחות מערכם.

והנה כל זה בנוגע לעיקר הכתובה, אמנם ישנם חיובים נוספים (ראה באליבא דהלכתא) לענין תוספת כתובה, וכן מוסיפים סכום הנדוניא שהכניסה האשה, ובקהילות אשכנז כותבים סכום שווה בכל הכתובות והוא מאתיים זקוקים כסף צרוף (דרישה שם סק"ג, שו"ת מהר"ם מינץ סי' קט, ועוד) ובפוסקים נחלקו אם שיעור המאתיים זקוקים כוללים את המאתיים זוז של עיקר הכתובה או לא (דרישה וב"ח שם).

בשיעור המאתיים זקוקים כסף, כתבו הפוסקים (דרישה וב"ח שם) שמטבעות אלו נשתנה ערכם ומשקלם מדור לדור, וערכם נקבע לפי המקום והזמן, אך **הגר"א** (שם ס"ק יב) כתב שערכם נקבע לפי שווי מאתיים זקוקים שהיו בזמנם, והיינו 57,600 גרם כסף טהור (חזו"א שם ס"ק כא), אך **בדרישה** (שם) כתב שבפוזנא וליטא נקבעו ערך המאתיים זקוקים בשווי פי ארבע ממאתים זוז דאורייתא, נמצא ששוויים 3,846 גרם כסף טהור (שיעורי תורה שם סמ"ד).

לא קשיא הא בחיזורי הא באוכמי

כי מטבע העורב להיות אכזרי, כדרך כל עוף שחור, ומטבע עוף לבן להיות רחמני על מינו, ומטבע האכזר להיות שונא את הרחמן. והבני עורב כשהם קטנים הם לבנים, ואח"כ כשיגדלו יהפכו לשחורים, והיות שהבני עורב הם לבנים כשהם קטנים, לכן שונא אותם אביהם השחור, אולם אח"כ כשיגדלו ויהפכו לשחורים יאהב אותם כפירש"י. מוסר זה אומרים להאיש העוזב את בניו כשהם קטנים כי רע הוא יותר מן העורב, כי העורב כאשר יגדלו בניו תתהפך שנאתו לאהבה, והאיש הזה שעוזב את בניו הקטנים ואינו מחנכם בדרך התורה, ממילא יגדלו ללא תורה ויראה ולא יבוא לאהוב אותם לעולם.

(אורח ישרים, דף מט:)

המבזבז אל יבזבז יותר מחומש

שמעתי בשם הבעל שם טוב זלה"ה, שאמר על מאמרם ז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש כו', ולא אמרו הנותן אל יתן יותר מחומש, כי לשון מבזבז הוא לשון ביזה וגזל, כלומר שהוא קמצן בטבעו וגוזל נפשו וטבעו, ומחסר ממונו בשביל השם יתברך, אל יתן יותר מן החומש. אבל מי שהוא ותרן בטבעו יכול ליתן יותר מחומש, לפי מדת טובו וחסדו עד כאן דבריו ודפח"ח.

(בעל שם טוב, ראה)

עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים

'ואל יבוא בכל עת אל הקדש וגו' (טז ב) פירש הרב הצדיק הקדוש מלובלין צוקללה"ה, על פי מאמר רז"ל 'אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת' (תהלים קו ג) איזהו העושה צדקה בכל עת, זהו המפרנס בניו ובנותיו. ועל פי זה יבואר הפסוק 'ואל יבוא בכל עת אל הקודש', פירוש, על ידי העובדא של בכל עת לחודא, רצה לומר של מצות פרנסת בני ביתו, בזה לבד אין יכולים לבוא אל הקדושה, אבל צריך לעסוק גם בתורה ותפילה ומעשים טובים ע"כ, ודפח"ח.

(ילקוט דברי חכמים)

לקתה חייב ברפואתה

'לפיכך אנחנו חייבים' (הגדה של פסח) עפ"י דברי אאמור"ר זצללה"ה על משאחז"ל לקתה חייב ברפואתה, ופירשו שיבקשו רחמים עלי'. ולכאורה האם כל אחד ואחד יכול להתפלל ולבקש רחמים, אך באמת יען כי חכמים חייבו אותו לאו כל כמינה לומר מי אנכי להתפלל עבור החולה, כי הוא שלוחו של החכמים, וכמו למשל מלך אחד ששלח שליח להמלך, ואף כי השליח יהי' מלובש במלבושים פחותים וקרועים ובלבוש שק, עכ"ז יכנס לשערי המלך כי הוא שלוחו של מלך ובכח המשלח נכנס. וכמו"כ גם אנחנו שהתורה"ק מחייב אותנו לספר בשבחיו של הקב"ה וביציאת מצרים, אף כי העזה גדולה מאתנו קרוצי חומר, אך מחוייבים אנחנו. וזהו לפיכך אנחנו חייבים להודות, ובכח זה אנחנו יכולים לספר ולהודות ולהלל ולשבח וכו'.

(ישמח מישראל מאלכסנדר, להגדה של פסח)

הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א
חבר בד"ץ חוג חת"ם סופר ב"ב

אומר דבר בשם אומרו

(במס' סנהדרין פט: שכתוב עמוס ג. ז') "כי לא יעשה ה"א דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים". ואסתר - ברוח הקודש נאמרה, שנאמר: "וידוע הדבר למרדכי" לפי"ז נודע מיד לאסתר שנחשבת לנביאה, כמובא בגמ' מגילה יד: ומרדכי אמר לה את שהתרחש כי לא ידע שהיא נביאה, ולכן יכלה אסתר לומר את הדברים למלך בשם עצמה, ובכל זאת היא נהגה טובת עין במרדכי וזו הטובת עין היא שהביאה גאולה לעולם. וזה הוא השבח הגדול. (ולגבי קנין תורה מובא באבות דרבי נתן פרק ט"ז צריך שלא יהיה לו עין רעה במשנתו של חברו, ולכן מי שנוהג טובת עין במה שידוע מעצמו, ומ"מ יש לו עין טובה, שיהיה נקרא ע"ש חברו, לזה נקנית התורה).

ודברים אלה יתיישבו היטב עם דברי הגמ' (במס' שבת קלט:). ומדרש תנחומא (שמות כז:). עה"פ: (שמות ד. יד.). "וראך ושמח בלבבו". אמר רבי שמעון בר יוחאי: הלב ששמח בגדולת אחיו יבא וישמח וילבש אורים ותומים, שנאמר: (שמות כח. ל') "ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן" וגו', הוי "וגם הנה הוא יוצא לקראתך" וגו', כיון שאמר לו כך קבל עליו לילך, מיד נגלה הקב"ה על אהרן ואמר לו לך לקראת משה וכו'.

יוצא לנו איפוא שלרוח הקודש זוכה אדם שהוא טוב עין, כמו שאנו רואים אצל אהרן. ומי שיש לו רוח"ק נוהג בטוב עין כמו שאנו רואים אצל אסתר.

ויובנו הדברים יותר מדוע אומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. שהרי אומר את הדבר בשם אומרו - משום עין טובה עושה זאת, ומי שאין לו עין טובה ולב טוב יש לו את ההיפך הוא מתנהג בצרות עין ולב רע, דבר שמביא לידי שנאת חנם. ושנאת חנם היא שהחריבה את בית מקדשינו כמובא במס' יומא ט: ומבארם המהר"ל בנתיבות עולם נתיב לב טוב פר' א'.

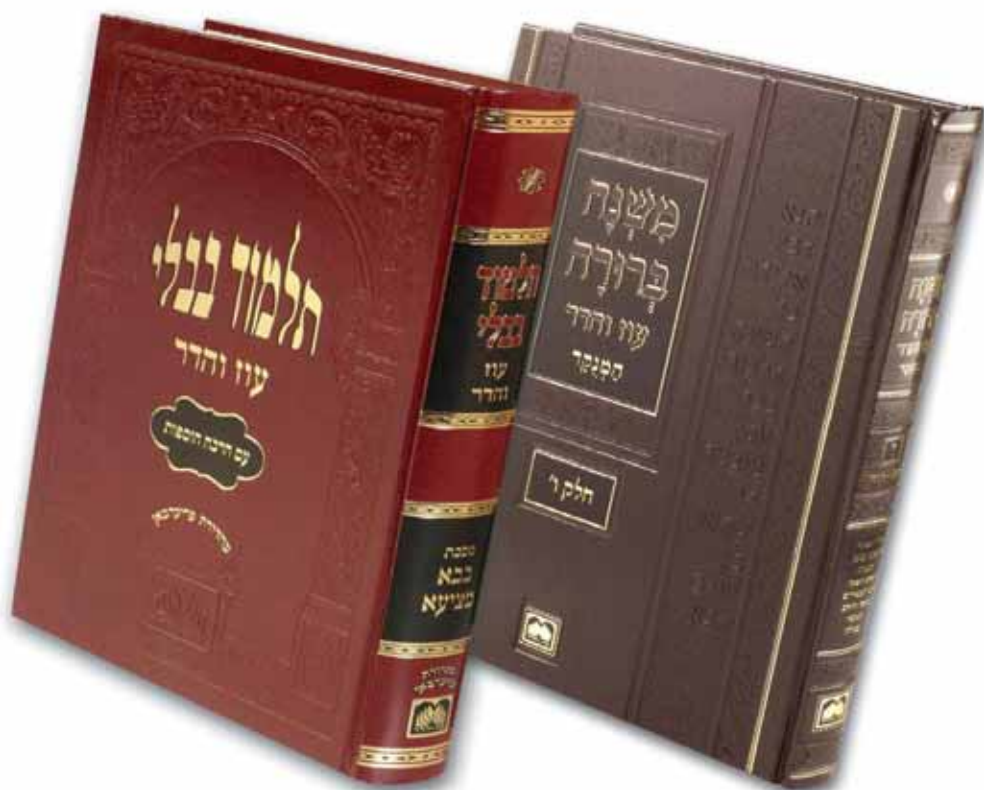
במס' מגילה טו. אמר רבי אלעזר אמר ר' חנינא: כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. שנאמר (אסתר ב. כב.). "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי". (במס' אבות פ"ו מובא שאחד מהדברים שהתורה נקנית בהם זה אומר דבר בשם אומרו).

המגן אברהם באו"ח סי' קנ"ו כתב שכל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו. וכבר ציינו המציינים לדברי המדרש תנחומא פר' במדבר סי' כ"ב. שם, אמר רבי חזקיה אמר רבי ירמיה בר אבא בשם רבי יוחנן: כל שאינו אומר דבר בשם אומרו - עליו הכתוב אומר: (משלי כב. כב.). "אל תגזול דל כי דל הוא" וצריך אדם שכשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו, אפילו משלישי הלכה ששנו רבותינו. אמר רבי תנחום הלבלי: מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני; כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו שעליו הכתוב אומר "אל תגזול דל כי דל הוא", וכל האומר דבר בשם אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו. ממי את למד מאסתר וכו'.

במס' נזיר נו: אמרו כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרינן. אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא. אמר נחום הלבלי כך מקובלני מרבי מיאשא שקיבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני וכו'. ואילו יהושע וכלב לא קחשיב.

האדמו"ר זצ"ל מגור במכתבי תורה (תל אביב תשמ"ז) סי' י"ט היטיב להסביר דבר זה. לכאורה, מה השבח העצום הזה להביא גאולה לעולם אם אדם לא מתלבש ומתהדר בטליתו של חברו, וגם להיות התורה נקנית על ידי זה, והוא אחרון והגומר את ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם? ויוסברו הדברים ע"פ המבואר שדבר הנגלה לנביא ברוח הקודש נודע גם לנביאים אחרים, כמו שאמר אביי

מעתה גם 'סדר הלכה' במשנה ברורה 'עוז והדר'

מזה שנים שכל בן ישיבה, לומד תורה, יודע שאין כמו לימוד תורה בגמרא "עוז והדר", לימוד מתוק, לימוד עם הבנה, לימוד עם בהירות, והעיקר לימוד לאמיתה של תורה! מעתה יוכל כל בחור, אברך, יהודי לומד תורה, ללמוד גם הלכה במשנה ברורה "עוז והדר", ספר ההלכה שהוא חובה בכל בית מדרש ובכל בית יהודי, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא!

מוקד הזמנות: 1800-22-55-66

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

